

**YAPONIYADA DAVLAT VA DIN MUNOSABATLARI HAMDA DINLARARO
MULOQOT MOHIYATI****Alimova Mahfuza Faxruddinovna***Ilmiy rahbar: O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi, t.f.n. dots. Email:
mahfuza1975@mail.ru, +998712449653***Muhabbat Narziyeva***O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi Qiyosiy dinshunoslik yo'nalishi 2-kurs
magistranti Email: _mnarziyeva86@gmail.com _ _ _ _ _*

Yaponiyada din va davlat o'rtasidagi munosabatlar asrlar davomida shakllanib kelgan murakkab ijtimoiy-siyosiy jarayondir. Bu jarayon nafaqat diniy hayot, balki milliy mafkura, siyosiy barqarorlik va madaniy o'zlik bilan uzviy bog'liq.

Yaponiya tarixida sintoizm, buddizm va keyinchalik kirib kelgan xristianlik hamda yangi diniy yo'nalishlar jamiyat hayotida muhim o'rin tutgan. Shu sababli, bu mamlakatdagi din va davlat munosabatlarini o'rganish - diniy bag'rikenglik va dinlararo muloqot mohiyatini tahlil etish nuqtayi nazaridan ham, sotsiologik jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Sintoizm qadimdan yapon xalqining tabiiy va ruhiy dunyoqarashini ifodalagan.

U ruhlar (kami), tabiat hodisalari va ajdodlarga ehtirom asosidagi mahalliy e'tiqod bo'lgan. Milodiy VI asrda Xitoy orqali buddizm kirib kelishi bilan diniy muhitda yangi uyg'unlik shakllandi. Bu ikki din o'rtasida uzoq vaqt raqobat emas, balki o'zaro moslashuv kuzatildi. Ularning uyg'unligi natijasida "sinto-buddizm birligi" shakllandi. Tadqiqotchi Helen Hardacre yozganidek, Yaponiyada diniy uyg'unlik "milliy o'zlikni mustahkamlashda muhim omil bo'lgan, ammo siyosiy o'zgarishlar davrida bu muvozanat buzilgan."²⁹

XIX asr o'rtalariga kelib Yaponiyada G'arb bilan aloqalar kuchaydi va Meiji islohotlari (1868-1912) boshlangan davrda davlat yangi siyosiy yo'l tanladi. Modernizatsiya siyosati bilan bir qatorda, hukumat dinni ham milliy mafkura asosiga aylantirdi. 1868-yilda sintoizm "davlat dini" deb e'lon qilindi.

Shu orqali imperator hokimiyatining ilohiyligini asoslashga harakat qilindi. Helen Hardacre shunday yozadi: "Yangi davr tarixida hech bir mamlakat Yaponiyadek diniy siyosatni davlat mafkurasiga bu qadar singdirmagan."³⁰ Bu siyosatning asosiy maqsadi - sintoizm orqali xalqni imperator atrofida birlashtirish, milliy g'urur va vatanparvarlik ruhini mustahkamlash edi.

Meiji davrida sinto ibodatxonalari davlat nazoratiga olingan, buddizm esa cheklovlariga duch keldi. "Sinto va buddizmni ajratish" farmoni (1868) qabul qilinib, buddist ibodatxonalar yopildi, monastirlarning yer va boyliklari davlat mulkiga aylantirildi.³¹ Tadqiqotchi V. K. Kabanovning fikricha, bu islohot aslida diniy yangilanish emas, balki mafkuraviy markazlashuv edi. U yozadi: "Meiji hukumati uchun sintoizm diniy e'tiqod emas, balki fuqarolik sadoqati ramzi bo'lgan."³² Shunday qilib, din davlat siyosatining bir vositasiga aylandi. O'sha yillarda ta'lim tizimiga ham sinto qadriyatlari kiritildi.

²⁹ Hardacre, H. Shinto va davlat (1868-1988). Princeton universiteti nashri, 1989.

³⁰ Hardacre, H. Shinto va davlat (1868-1988). Princeton universiteti nashri, 1989.

³¹ Nanzan Din va Madaniyat instituti. "Meiji davridagi diniy islohotlar." Nagoya, 2005.

³² Kabanov, V. K. Davlat sintoizmi va Meiji mafkurasini. Moskva, 2010.

Maktab o'quvchilari ibodatxonalarini ziyorat qilish orqali imperatorga sadoqatni ifoda etishga o'rgatilgan. Bu jarayon "milliy mohiyat" g'oyasiga tayangan bo'lib, diniy e'tiqod siyosiy va axloqiy burch bilan tenglashtirilgan. Biroq, bu tizim diniy xilma-xillikni cheklab, sintoizmni davlat mafkurasiga aylantirdi.

Ikkinchi jahon urushidan keyingi davrda Yaponiyada bu tizim tubdan o'zgardi. 1945-yilgi mag'lubiyatdan so'ng yangi demokratik tuzum o'rnatildi. 1947-yil 3-mayda qabul qilingan Konstitutsiyaning 20-moddasida "hech kim diniy e'tiqod erkinligidan mahrum etilmaydi" va "davlat diniy marosimlarda qatnasha olmaydi" deb belgilandi.³³ Shu tariqa "davlat sintoizmi" bekor qilinib, din va davlat o'rtasida aniq chegaralar o'rnatildi. Yangi konstitutsiya diniy erkinlikni asosiy inson huquqlaridan biri sifatida belgiladi. Shuningdek, diniy tashkilotlar siyosiy jarayonlardan mustaqil bo'lishi, ammo ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishi mumkinligi e'tirof etildi. Dinshunos I. Reader yozadi: "Urushdan keyingi Yaponiyada din jamiyatdagi o'z o'rnini siyosatdan mustaqil ravishda topdi, lekin u ijtimoiy totuvlikni mustahkamlovchi omilga aylandi."³⁴ 1940-1950-yillarda yangi diniy harakatlar yuzaga keldi. "Soka Gakkai", "Tenrikyo" va "Rissho Koseyikai" harakatlari nafaqat diniy sohada, balki tinchlik, ma'naviyat, ta'lim va ijtimoiy yordam yo'nalishlarida ham faol bo'lishdi. Helen Hardacre 2016-yilda shunday yozadi: "Yangi diniy tashkilotlar Yaponiya fuqarolik jamiyatining ajralmas qismiga aylandi, ular orqali tinchlik va hamjihatlik qadriyatlari shakllandi."⁷

XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab Yaponiyada dinlararo muloqot siyosiy va ijtimoiy hayotning muhim qismiga aylandi. Bu jarayon uch asosiy sabab bilan izohlanadi. Birinchidan, globalizatsiya natijasida yangi diniy g'oyalar va chet el jamoalarining kirib kelishi. Ikkinchidan, xalqaro tinchlik siyosati doirasida Yaponiya dinlararo muloqot markazlaridan biriga aylangan. Uchinchidan, ichki ehtiyoj – jamiyatda bag'rikenglik va totuvlikni saqlash zarurati kuchaygan. Shu sababli "Yaponiya dinlar ligasi" (Japan Religions League) va "Tinchlik uchun dinlararo konferensiya" (World Conference of Religions for Peace) kabi tashkilotlar turli diniy vakillarni birlashtirib, tinchlik, ekologiya va insonparvarlik sohalarida hamkorlikni yo'lga qo'ydi. Tadqiqotchi Gans Rotning (Hans Roth) fikricha, "Yaponiya diniy hamkorligi 1945-yildan keyin tinchlik g'oyalarini mustahkamlash va ijtimoiy ziddiyatlarning oldini olishda muhim rol o'ynagan."³⁵ Bu yondashuv diniy muloqotni siyosiy emas, balki ma'naviy va fuqarolik qadriyatlari asosida shakllantirishga xizmat qildi.

Bugungi Yaponiyada din ko'proq madaniy hodisa sifatida qaraladi. Yaponlarning ko'pchiligi o'zlarini dindor deb hisoblamasalar ham, sinto yoki buddist marosimlarda muntazam ishtirok etadilar. Nippon.com tahliliga ko'ra, "zamonaviy yaponlar uchun din shaxsiy e'tiqoddan ko'ra, madaniy an'analarni davom ettirish shaklidir."³⁶ Bu holat shuni anglatadiki, Yaponiyada dinlararo muloqot diniy aqidalar emas, balki o'zaro hurmat, bag'rikenglik va milliy birlik tamoyillariga asoslanadi.

Yaponiya tajribasi ko'p millatli va ko'p dinli jamiyatlar uchun o'rnak bo'lishi mumkin. Bu mamlakatda din siyosatdan ajratilgan, ammo ijtimoiy va ma'naviy hayotning faol ishtirokchisiga aylangan. Davlat diniy tashkilotlarni qo'llab-quvvatlamaydi, lekin ularning tinchlik, ta'lim va madaniyat rivojiga qo'shgan hissasini tan oladi. Bunday tizim

³³ Yaponiya Konstitutsiyasi. 1947-yil, 20-modda.

³⁴ Reader, I. Yaponiya diniy hayotining zamonaviy ko'rinishlari. Gavaii universiteti nashri, 1991.

³⁵ Hardacre, H. Din va jamiyat: Yaponiyaning zamonaviy davri. Kembrij universiteti nashri, 2016.

³⁶ Roth, H. Yaponiya dinlari va tinchlik barpo etish tajribasi. Nyu-York, 2012.

“hamkorlikdagi betaraflik” deb ataladi – ya’ni davlat din ishlariga aralashmaydi, biroq ularning ijtimoiy foydasini e’tirof etadi. Yaponiyada dinlararo muloqot hozirda universitetlar, jamoat tashkilotlari va xalqaro markazlar orqali rivojlanmoqda. Masalan, Tokio universiteti huzuridagi “Dinlararo muloqot markazi” yoshlar orasida tolerantlikni targ’ib etadi. Sinto ibodatxonalari musulmon jamoalari bilan ekologiya sohasida hamkorlik qilmoqda, buddist tashkilotlar esa tinchlik va ijtimoiy yordam dasturlarini amalga oshirmoqda.³⁷

Shunday qilib, Yaponiyada din va davlat o’rtasidagi muvozanat asrlar davomida o’zgarib, demokratik qadriyatlar asosida mustahkamlandi. Meiji davridagi diniy mafkuralashuv o’rnini konstitutsion erkinlik, tolerantlik va madaniy hamjihatlik egalladi. Dinlararo muloqot esa jamiyatdagi tinchlik, barqarorlik va o’zaro hurmatni saqlovchi asosiy tamoyil sifatida qaralmoqda. Yaponiya tajribasi O’zbekiston kabi ko’p millatli mamlakatlar uchun ham amaliy ahamiyatga ega. Chunki u diniy siyosiy tizimdan ajratgan holda, uning ma’naviy va ijtimoiy ahamiyatini saqlab qolgan. Bunday yondashuv diniy erkinlik, milliy birlik va fuqarolik totuvligining mustahkam asosini yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hardacre H. *Shinto and the State, 1868–1988*. Princeton: Princeton University Press, 1989.
2. Nanzan Institute for Religion and Culture. *Religious Reforms in the Meiji Period*. Nagoya, 2005.
3. Kabanov V. K. *Gosudarstvennyy sintoizm i ideologiya Meidzi*. Moskva: Nauka, 2010.
4. *Konstitutsiya Yaponiya davlati*. Tokio, 1947.
5. Reader I. *Religion in Contemporary Japan*. Honolulu: University of Hawaii Press, 1991.
6. Hardacre H. *Religion and Society in Modern Japan*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
7. Roth H. *Japanese Religions and Peacebuilding*. New York, 2012.
8. Nippon.com. *Religion and Society in Postwar Japan*. Tokyo, 2023.

³⁷ Nippon.com. “Urushdan keyingi Yaponiyada din va jamiyat.” Tokio, 2023.